

DM MAGAZIN

Falusi iskolák

Az elmúlt tíz esztendő alatt óriási változott a falusi közoktatás. Befejezettnek tekinthető a körzetesítés, már csak mutatóban maradt a régi, osztatlan tanulócsoporthoz dolgozó tanyai iskolákból. Nagy áldozatokat kíván a külterületen lakó gyermekektől, vitathatatlanul előnyök fejében. Riportunk szereplői a megtett útra visszanezve vonják meg a körzetesítés mérlegét.

Hogyan érzik magukat a falun dolgozó pedagógusok? Sokan órákat buszoznak, mégsem akarnak a munkahelyük közelében letelepedni. Milyen a viszonyuk a lakossághoz, van-e barátjuk, társaságuk, találnak-e megfelelő párt maguknak? Egy presztízset mind jobban elvesztő szép és felelősségteljes hivatás képviselői nem szükség-szerűen menekülnek-e el az életbeli példaadás elől? Vagy az emberből, s nem a körülményektől függ, milyen életet tud teremteni magának?

Milyen jövőt képzelnek maguknak a mai falusi iskolások, s mityet szánnak nekik a szüleik? Egybeesik-e ez a társadalompolitikai elképzelésekkel? Mi motiválja a választásokat? Egyáltalán, mihez viszonyítjuk a tapasztaltakat: a múlthoz, vagy a tényleges, és egészen soha ki nem használt lehetőségekhez?

Ezekre a kérdésekre keresik a választ riportunk szereplői: Gregor Józsefné, a volt járási hivatal művelődési osztályvezetője; Heim Gézáné, a csengelei általános iskola igazgatója; Bakos Balázs, a rúzsai általános iskola volt igazgatója, (jelenleg a mórakalmi tanács művelődési osztályvezetője); Sáska István, a sándorfalvi általános iskola igazgatója, aki elhunyt beszélgetésünk óta és dr. Katona Ferencné a helyettese.

Kialudt lámpások

— 1964-ben Ásotthalmon kezdtem a pályát — emlékezik Bakos Balázs. — 1965-ben kerültem Öttömösrre, a Petróczy iskolába. Akkor még 126 gyerek járt oda. Azok közül is lett üzemmérnök, pedagógus, közgazdász. Kinyílik a bicska a zsebben, ha azt hallom: azért jó a tanyai gyerek, mert buta. Nem igaz! A szülők még ma is rengeteget dolgoznak otthon, a gyerekeik előtt. És dolgoznak a gyerekek is, mihelyt tudnak. Értelmes feladatokat kapnak. Ez mindennél jobb nevelőeszköz. Régen a tanyán élő pedagógus és családja is hatott rájuk. A szülők tisztelték a tanítót, bármilyen gondjuk volt, hozzá fordultak tanácsért.

— 1965-ben néptáncsoportot szerveztünk a tanyán. A színjátszókkal Szegedre mentünk, minősítésre. Akkor még csak az iskolában volt tévé: sokáig összejártunk, fiatalok, idősebbek, volt, hogy ötvenen-hatvanan néztük a Rúzsa Sándort, vagy a Nyílik a rózsát! Később ezek a közösségek fokozatosan elsovadtak. Elűnt a vándormozzi a tanyai iskolák környékéről. Mindenkinek lett otthon is tévéje, inkább ott nézte a filmeket. A hetvenes években volt még egy fellángolása a felnőttoktatásnak; először a különböző gazdatiszítók, majd a gépjármű-vezetői oktatás.

Amikor a Petróczy iskolából bevitték Öttömösrre a felső tagozatot, vagy két hónapig nem találták a helyüket a gyerekek. Nem akarták megvárni a buszt, amint vége lett a tanításnak, elindultak gyalog hazafelé.

— A hűsorkorban bódés teherautó hozta őket mindennap — meséli Heim Gézáné. — Miután kiépülték a szilárd burkolatú utak, buszjáratokat indított a Volán, és sorra megszűntek a tanyai iskolák. Balástya határában még működik az utolsó, de ott már korszerű módszerekkel, audiovizuális eszközökkel dolgozik a pedagógus. Utoljára a vadgerlési iskolát zártuk be. Jól érzik benn magukat a gyerektársakkal. A Kelópatak nevű határészről például nem akartak otthon maradni még a legzordabb télen sem, amikor a busz is sokat késett. Az is bizonyítja, hogy a szülők felismerték az óvoda, a korszerű iskolai oktatás fontosságát, hogy az óvodába is behordják a gyerekeket, pedig oda nem lenne kötelező.

— Másféle közösségi hatások érik a gyerekeket a tanyán, mint a faluban — mondja Gregor Józsefné. — Szűkebb kinn a világ, kevesebb az ember. A faluban sok a gyerek, sok a pedagógus. A bekerülőknél meg kell tanulniuk a külterületen mozogni, alkalmazkodni. Az utazás, bár nehéz, de önállóságra szoktat. Sokszor az egész családnak a bejáró iskolások vásárolnak be a faluban.

Szakosított zsúfoltság

— Megéri a fáradságot, bejárni?

Ismét Sáska Istváné a példa: — A tanyai iskolában, ahol négy osztályt tanított a pedagógus, matematikából hetente kétszer húsz percet tudott foglalkozni egy osztállyal. Gondolja-e, az új matematika követelményei mellett mennyit ért ez? Volt ugyan némi előnye annak a

— Azért a tanyai gyerekek ma is sokkal nagyobb terheket viselnek, mint a külterületiek — állítja Bakos Balázs. — Hat órákor, fél hétkor indulnak hazulról. Télen olyankor még sötét van. Hidegben, szélben, nehéz táskával várakoznak a buszra, amely a rossz utakon gyakran késik. Legtöbb helyen még szélvédett várakozóhely sincs az út szélén. Jó, ha a régi iskola előtt áll meg a busz, s egy termet nyitva hagynak, ahová behúzódnak az apró gyerekek. Háromnegyed hét körül fölveszi őket a busz, negyed nyolcra érnek az iskolába. A gyengébbek elfáradnak akkorra, az első órákon figyelni sem tudnak rendesen.

— Sándorfalván a bejárók háromnegyed kettőkor utaznak haza. A busz indulásáig meg tudnak ebédelni — magyarázza Sáska István, majd hozzateszi, hogy az egy óra várakozási időt nevelői felügyelettel, fűtött tanteremben töltik, a lecke egy részét is megtanulhatják.

A körzetesítés nemcsak tanyai gyerekeket érint. Dócnak például lassan iskolája is alig marad; a gyerekek többsége Sándorfalvára jár be autóbusszal, s velük jár az egykor Dócon letelepedett pedagógusok egy része is. Sáska István azt mondja, a szomszéd faluból is önkéntes alapon folyt a részleges körzetesítés. 1975 után még három tanulócsoporthat maradt Dócon. Az 1—3, a 2—4 és az 5—8 osztású csoportokba mintegy 60 gyerek járt. 1979-re azonban annyira csökkent a tanulók száma, hogy felső tagozaton kénytelenek voltak az önkénteseknek véget vetni: a tanulóknak be kellett járniuk Sándorfalvára. A nagyobbakkal együtt azonban az alsó tagozatos testvérek is buszra szálltak. Így aztán a megmaradt alsós tanulócsoporthat is össze kellett vonni. 1982 óta a megmaradt néhány gyerek az 1—4. osztályban egyetlen nevelő felügyelete alatt maradt Dócon.

Gyakran neveztek a tanyai tanítókat szép metaforával lámpásnak, amely a tudás fénykévéjét veti maga köré. Sorra kialudtak a tanyavilágban ezek a lámpások, s még mindig nem biztos, a helyükre visszatelepülő sötétséget bevilágítja-e a lassan mindenhol eljuttó villanyfény. De egy egész falu, amelyik efféle lámpás nélkül marad? Márpedig Dóc gyakorlatilag iskola nélkül maradt, ami nyilván számottevően csökkenti a település amúgy sem túl erős megtartó képességét. Sáska István más véleményen van.

— Dócot rossz helyre telepítették. Nem azért jönnek el a fiatalok, mert a gyerek ott nem járhat iskolába, hanem mert kevés a jövedelmező munkalehetőség.

Hát, ki tudja...

formának: egy-egy gyerek a négy év alatt többször is hallotta ugyanazt az anyagot. De ez legalább ennyire hátrány is, hiszen amíg a másik csoport foglalkozására figyelt, addig nem haladt a saját feladataival.

A körzetesítés következtében mindenütt földuzzadt a tanulók létszáma. Rúzsán például 280—

300 gyerek jár most a nemrégiben fölépített új iskolába. Előfordul 36-os osztálylétszám is, holott ezekben a tantermekben már leülni is csak 25—28 gyerek tud kényelmesen.

Gregor Józsefné szerint nem kellett erőszakolni a körzetesítést. Azok a szülők, akik tudatosan tervezték gyermekeik továbbtanulását, maguktól bevittek őket a központi iskolába, éppen ez fokozta a tanyai iskolák elnéptelenedését.

— És a tanyai pedagógusok? Ok nem feltétlenül váltástól?

— Kevés pedagógusban volt igazi ellenállás. Annnyira megnőtt a megtanítandó anyag, hogy egy-egy ember a legnagyobb jóindulattal és szakmai tisztességgel sem tudott már minden tárgyyal lépést tartani. Képzelve el: egy humán szakosnak jól tanítani az új matematikát, kémiát, fizikát, amiben a szülők sem tudnak otthon segíteni! Aztán a szemléltető eszközök: hol van annyi pénz, amennyiből minden kisiskolának mindenfajta szemléltetőeszközt meg lehetne vásárolni? Így viszont óhatatlanul tovább nőtt volna az oktatás színvonala közti különbség.

Sáska István gyanakvást érez a kérdésben:

— Ha arra gondol, hogy becsültek, elmaradtak ezek az emberek, mert tanyai pedagógu-

sok voltak, nagyon téved. Mi mindegyiküket régről ismertük, becsültük. Egyenrangú kartársaként fogadtuk őket, mert szakmai tudásuk azzá teszi őket. Van közülük szakfelügyelő, egy másik az osztályfőnöki munkaközösség vezetője. Igaz, az idővel eleinte zavarban voltak. Azt is meg kellett szokni, hogy itt egy osztályban több gyerek van, mint ott az egész tanulócsoporthatban. A legnagyobb osztályunkba 42 gyerek jár.

— Anyagilag sem jártak rosszabbul: a külterületi munkáért járó pótlékok rendre beépültek az alapbérükbe. Rúzsán például ma is többet keresnek a tanyáról bekerült pedagógusok — mondja Bakos Balázs.

— Itt minden szaktárgyra megvan a megfelelően képzett szakember. Ismerjük az egyéni bánásmód elvét, de képtelenek vagyunk alkalmazni. Mindannyian érezzük, hogy közelebb kellene kerülni a gyerekekhez. A lélektanból tudjuk, hogy a gyerek egy-egy emberhez kötődne — ha annak lenne ideje foglalkozni vele. Az ötnapos tanítási het bevezetése miatt is pörgetni kell a tempót. Az marad ki a munkánkából, amit a tanyai pedagógus a szerényebb szakmai lehetőségek ellenére ragyogóan meg tudott valósítani: a hatékony nevelés.

A volt szegedi járás területén ma 32 általános iskola működik. Közülük 5 még a külterületen. Szakrendszerű oktatásban részesül a felső tagozatos tanulók 99,7 százaléka. A tanyai iskolák megszűnésével — a beruházási erőfeszítések ellenére — csökkent a tantermek száma. A termek többsége igen zsúfolt, többszörösen hasznosított. Ott iskola 19 tanulótermében folyik váltakozó tanítás. Ez az arány várhatóan növekedni fog. Rendkívül rossz az iskolai testnevelés felszereltsége: télen 14 iskolában a művelődési ház nagytermét kénytelenek igénybe venni testnevelési foglalkozásokra.

Megnőtt a külterületről bejáró tanulók száma. 10 éve még hetven tanyai iskola működött, tanulók ma a községek központi iskoláiba járnak. Az összes iskolás 43,3 százaléka jut napközizhez. Az igények ennél lényegesen nagyobbak, mivel az anyák többsége is egész napos munkát vállal. Szervezett étkeztetésben részesül a tanulók 48,3 százaléka. Kilenc tanulószobai csoportban 243 tanulót foglalkoztatnak. A tanyai kollégiumokban 71 általános iskolást tudnak elhelyezni. Minden hely foglalt, a kollégiumi szobák zsúfoltak. 1977. decemberétől működik a Megyei Diákotthon, ahol a fizikai dolgozók tehetséges gyermekei közül a rászorulókat nyerne elhelyezést.

Az utóbbi években javultak a pedagógusok életkörülményei. Bérbeállási szintjük 70—80 százalék. Összjövendelmük így is méltatlanul alacsony munkájuk társadalmi fontosságához képest. Átlagosan 4—500 forinttal emelkedett a pályakezdők fizetése, az árvaltozások miatt azonban reálértéke inkább csökkent. Szülői segítség nélkül a pályakezdő pedagógusok rendkívül nehéz körülmények között kénytelenek élni.

A pedagógusok 71 százaléka lakik a munkahelye közelében. A külterületi iskolák megszűnése miatt csökkent a szolgálati lakások száma. Szegedről 196 pedagógus jár ki naponta a munkahelyére. A járatok ritkítása, a közlekedési tarifa emelése nehezíti helyzetüket.

Ezenle továbbtanulásra jelentkezik a nyolcadik osztályt elvégzőknek mintegy 90 százaléka. A tanulók 10 százaléka gimnáziumban, 24 százaléka szakközépiskolában, 60 százaléka szakmunkásképzőben, a többi egyéb iskolában tanul tovább. A fizikai dolgozók gyerekei közül az értelmiségire valóban a jó képességek is igen kevés perspektívát látnak. Erre utal a gimnáziumba jelentkezők alacsony száma. Ezek többsége is a falusi értelmiség gyermekei közül kerül ki.

(1983 júniusi adatok.)

Mindegy, hol nézzük a tévét

Sándorfalván 47 tagú a tantesület, közülük 14-en Szegedről járnak ki.

— Tudnának nekik helyben lakást adni?

— Nem tudnánk, de nem is igénylik. Az egyik kollégánál, aki a Marx térhez közel, a Hajnóczy utcában lakik, hívták egyszer a szegedi Dózsa iskolába. Lemérté, melyik helyre ér oda hamarabb. Kiderült, Sándorfalva időben közelebb van, így aztán nálunk maradt.

A bérlet árának emelését megéreztek a kijáró pedagógusok is. Sándorfalvára viszonylag olcsó járni: a 640 forintos bérlet árából 512 forintot térít a munkahely. Rúzsába azonban napi két és fél órába kerül az oda-vissza utazás, és a pedagógus 300 forinttal kénytelen hozzájárulni a havi bérlet árához. Van, akinek mégis más választása: családtagjai Szegeden dolgoznak, ott van lakásuk, szakjárnak megfelelő állást viszont nem kap a városban.

Sokak véleményét fogalmazza meg dr. Katona Ferencné:

— A városban jobb élni, a faluban jobb dolgozni. Az itteniek még igazi gyerekek, nem olyan dörszölt vagányok, mint a városiak. Tudom, mert az én fiam Szegeden jár iskolába. Szerettem a tantesületet, jó összehozott nevelői közösségnek tartom. Na,

tősegek. Ismerek szegedi embereket, akik semmivel sem látnak többet a világból, mint mi itt, Csengelén, hiába van ott nagyobb kínálat. Falun talán még erősebb a motiváció: be ne tokosodjak. Ne mondja nekem a gyerekeim, azért mert ő falun él, kimarad az élet értékesebb feléből. A mi iskolánkban van gyermekszínházi bérletük a diákoknak.

A személygépkocsi persze lét-szükséglet. Ahhoz, hogy mozogni tudjon az ember, nélkülözhetetlen.

— Miből telik rá?

— Ha egy kicsit igyekvő az ember, össze tudja szedni a rávalót. A szolgálati lakás olcsó, és higye el, sokkal jobb, mint Szegeden egy méregdrága alberlet. A kertben minden megterem, amire a konyhán szükség van.

— Álljon oda a pedagógus kapai?

— Nem esik le az aranygyűrű az újjáról. Falun még respektálják is az emberek, ha a kertben dolgozni látják a pedagógust. Nem tapasztaltam olyat, hogy a gazdag szülők lenéznék a pedagógust. A műveltség tisztelete itt még él az emberekben. Sok pedagógus 25—30 éve dolgozik Csengelén. A helybenmaradás is tiszteletet érdemel. Itt, ha megyek az utcán, mindenkiel köszönünk egymásnak. Átutazóban nem lehet tanítani. Engem már az is zavar, ha nem tanítok minden osztályban. Egy értekezleten panaszkodott egy debreceni mammutiskola igazgatója, hogy a pedagógusait sem mind ismeri, nemhogy a diákokat. Itt 25 tagú a tantesület, a külterületi iskolával együtt 264 gyerek jár iskolába a községben. Jól érzem magam: tisztábbak, ártatlanabbak a gyerekek, Alakíthatók, nevelhetők. Itt még könnyekig meghatódhat az embere egy ballagási beszédétől. Meghívunk a ballagás ebédre, megtszítettetésnek veszi, akihez elmegyünk. Az egész falunak valahogy olyan családias a légköre.

— Mindenki így vélekedik?

— Nem. Egy időben elég nagy volt a fluktuáció. Akkor álltunk rá arra, hogy helyi gyerekeket biztattunk, végezzék el a főiskolát, jöjjenek vissza. Három volt tanítványom tanít már nálunk.

— Hány férfi van a tantesületben?

— Összesen öt. Sajnálom, hogy ennyire elnövesedik a pálya. Csupa női magatartásmintát lát a gyerek. Pedig itt is mindkettőre szükség lenne. A férfiak talán kevésbé szolgálmások, de rugalmasabbak, a nők meg kicsinyesek inkább. Jó lenne, ha egyen-súly lenne.

— Kihez mennek férjhez a fiatal tanárnők?

— Nagyon nehéz dolga van, aki a tanulmányai színhelyéről nem hoz férjet. De ha valaki tudatosan keresi a társát, megtalálja. Mindig biztatom a lányokat, törődjenek magukkal, járjanak szórakozni, társaságba.

Keressen mielőbb

— Elárasztanak anyaggal a pályaválasztási intézetből, a munkást kereső üzemekből. A nyolcadikosok közül 34-ből 18 ment szakmunkásképzőbe. Gimnáziumba egy sem — mondja a volt rúzsai igazgató. — A szülők tanácsatlanok, hová menjen, mit csináljon a gyerek. Csak azt kötik ki, szerezzen szakmát, és keressen mielőbb. A mostani végzősök közül egy akar gimnáziumba menni — az állatorvos fia.

A szülőknél megvan az ambíció, hogy legyen több a gyerekeikből, mint ők. De ebbe az is beletartozik, hogy keressen többet, éljen jobban. A téesztagok látják, a munkahelyen az agrármérnök is keveset keres. Ha pénzt akar, annak is háztájínia kell. Hiába mondaná a pedagógus, hogy ez a gyerek erre képes, ehhez van tehetsége, hajlama, mindjárt azt nézik, mennyit lehet ott keresni. A rokonok, családtagok példája is beleszól a választásba, nagyobb a hite, mint a pedagógus szavának — mondja dr. Katona Ferencné.

— Mit mondunk nekik? Mióta állandó az áremelkedések, csak az tudja követni őket, aki a jövedelmét is növelni tudja. Keresni akarnak, és a valóság őket igazolja.

TANÁCS ISTVÁN